

Bieleńskie badania nad językiem pisarzy

Studia nad językiem pisarzy były podejmowane na Wydziale Nauk Humanistycznych UKSW niemal od początków jego istnienia, a dokładniej – od roku 2000, gdy współpracę z nowo powstałą bieleńską polonistyką rozpoczęli autorzy niniejszego opracowania. Oboje byliśmy wówczas doktorantami w Pracowni Słownika Języka Cypriana Norwida Uniwersytetu Warszawskiego i przygotowywaliśmy rozprawy poświęcone idiolektowi autora *Vade-mecum* pod kierunkiem Profesor Jadwigi Puzyniny. Mieliśmy też już na swoim koncie pierwsze publikacje na temat języka pisarzy, w tym opracowania o charakterze leksykograficznym¹. Doświadczenie wyniesione z Pracowni okazało się niezwykle istotne – z perspektywy czasu widać wyraźnie, że zarówno wybór tematów naszych pierwszych prac naukowych, jak i osobowość oraz orientacja badawcza Promotorki w znacznym stopniu wpłynęły na nasze dalsze poczynania, a w konsekwencji – także na kształt bieleńskiego językoznawstwa polonistycznego.

Początkowo nasze badania i publikacje dotyczyły właśnie języka Cypriana Norwida. Z czasem grono pisarzy, których idiolekt poddawaliśmy analizie, stopniowo się poszerzało, m.in. o Karola Wojtyłę, ks. Janusza St. Pasierba, Joannę Pollakówę, Jeremiego Przyborę, Wisławę Szymborską, Piotra Müldnera-Nieckowskiego i innych, ale autor *Vade-mecum* nadal pozostaje najważniejszym bohaterem naszych opracowań.

W 2007 roku zorganizowaliśmy sesję naukową o języku pisarzy, która wzbudziła duże zainteresowanie i ostatecznie stała się pierwszą odsłoną cyklu konferencji poświęconych tej problematyce – konferencji będących dziś już tradycją i znakiem rozpoznawczym naszego środowiska językoznawczego. Każde kolejne spotkanie, odbywające się co dwa lata, dotyczyło określonego tematu, który uczestnicy omawiali na materiale języka różnych autorów lub też rozważali w perspektywie teoretycznej. Dotychczas miało miejsce sześć wydarzeń z tego cyklu:

- „Język pisarzy jako problem lingwistyki”, grudzień 2007;
- „Język pisarzy II: problemy słownictwa”, maj 2009;
- „Język pisarzy III: problemy metajęzyka i metatekstu”, maj 2011;
- „Język pisarzy IV: środki artystycznego wyrazu”, maj 2013;
- „Język pisarzy V: problemy gramatyki”, maj 2015;
- „Język pisarzy VI: akty i gatunki mowy”, maj 2017.

¹ Zob. T. Korpysz, J. Puzynina, *Wolność i niewola w pismach Cypriana Norwida*, Warszawa 1998; A. Kadyjewska, T. Korpysz, J. Puzynina, *Chrześcijaństwo w pismach Cypriana Norwida*, Warszawa 2000.

Wymiernym efektem konferencji są tomy zbiorowe opublikowane w „zielonej serii” Wydawnictwa Naukowego UKSW, która do niedawna nosiła nazwę „Prace Językoznawcze Instytutu Filologii Polskiej UKSW”, a od jesieni 2019 roku w związku z reorganizacją struktury Wydziału została przemianowana na „Białańskie Prace Językoznawcze”. Książki stanowiące pokłosie naszych spotkań składają się na swoistą miniserię opracowań dotyczących idiolektów:

- *Język pisarzy jako problem lingwistyki*, red. T. Korpysz, A. Kozłowska, Warszawa 2009;
- *Język pisarzy: problemy słownictwa*, red. T. Korpysz, A. Kozłowska, Warszawa 2011;
- *Język pisarzy: problemy metajęzyka i metatekstu*, red. T. Korpysz, A. Kozłowska, Warszawa 2015.
- *Język pisarzy: środki artystycznego wyrazu*, red. T. Korpysz, A. Kozłowska, Warszawa 2019.

W przygotowaniu jest kolejna publikacja: *Język pisarzy: problemy gramatyki*, która ukaże się na początku 2021 roku. Równie ważnym efektem białańskich spotkań jest skupienie wokół środowiska UKSW grupy naukowców – związanych z ośrodkami akademickimi w całej Polsce, a nawet za granicą – zajmujących się tym samym obszarem badań.

Przez większość czasu, jaki przyszło nam pracować na WNH, byliśmy formalnie zatrudnieni w dwóch funkcjonujących w Instytucie Filologii Polskiej katedrach językoznawczych, czyli w Katedrze Współczesnego Języka Polskiego i Katedrze Historii Języka Polskiego. Stan taki trwał aż do czerwca 2015 roku, kiedy powołany został dwuosobowy Zakład Badań nad Językiem Autorów – samodzielna jednostka badawcza w IFP². Jego utworzenie nadało formalne ramy naszym pracom związanym z opisem kreatywnych idiolektów i było naturalnym etapem rozwoju białańskiego środowiska językoznawczego. Istnienie tej jednostki – unikalnej w skali kraju – okazało się zasadne także w świetle nowych przepisów, dostosowujących funkcjonowanie Uczelni do wymogów trwającej właśnie reformy szkolnictwa wyższego. W wyniku reorganizacji Wydziału, a także przededefiniowania istoty i roli poszczególnych jednostek Uniwersytetu, w 2019 roku ZBJA został przekształcony w Katedrę Badań nad Językiem Autorów w nowo utworzonym Instytucie Językoznawstwa. Do składu Katedry dołączył przedstawiciel filologii klasycznej, dr Roberto Peressin, co pozwala żywić nadzieję, że w przyszłości prowadzone na WNH badania nad językiem pisarzy staną się dobrem nie tylko polonistycznym.

Przywołane przedsięwzięcia niewątpliwie wyróżniają naszą polonistykę na naukowej mapie kraju. Choć studia nad językiem autorów od dawna cieszą się w Polsce dużym zainteresowaniem³ i

2 Projekt usytuowania Zakładu w Instytucie Filologii Polskiej, a nie przy którejś z istniejących katedr, wynikał przede wszystkim ze specyfiki badań nad językiem autorów (studia nad językiem pisarzy to dziedzina pograniczna, obejmująca nie tylko zjawiska obecne we współczesnej nam polszczyźnie, lecz także fakty z jej przeszłości), jak również z konkretnych uwarunkowań personalnych.

3 Zob. m.in.: Z. Gosiewska, *Z historii badań nad językiem i stylem autorów (szkic informacyjny)*, „Poradnik

nie brakuje jednostek czy zespołów, które realizowały lub nadal realizują konkretne projekty badawcze bądź podejmują tematy związane z tą problematyką⁴, to – o ile nam wiadomo – poza UKSW żaden z krajowych ośrodków akademickich nie organizuje cyklicznej konferencji poświęconej idiolektom twórców ani nie powołał badającej te idiolekty jednostki.

O wyjątkowości bielańskich badań nad językiem pisarzy stanowi jednak nie tylko typ prowadzonych działań ani odzwierciedlenie naszych zainteresowań badawczych w strukturze Wydziału, lecz również – a może nawet przede wszystkim – zakres i sposób ujęcia problemów, które podejmujemy w swoich pracach. Nasz dorobek publikacyjny obejmuje zarówno studia o charakterze teoretycznym⁵ i metaleksykograficznym⁶, jak i różnorodne opracowania materiałowe: opisy słownictwa pisarzy⁷, różnych aspektów idiolektalnej gramatyki (przede wszystkim

Językowy” 1949 z. 4, s. 16-23; E. Sławkowa, *O różnych sposobach językoznawczej refleksji nad językiem artystycznym*, w: *Język pisarzy jako problem lingwistyki*, red. T. Korpysz, A. Kozłowska, Warszawa 2009, s. 25-44; też, *Kierunki badań nad słownictwem pisarzy*, w: *Język pisarzy: problemy słownictwa*, red. T. Korpysz, A. Kozłowska, Warszawa 2011, s. 13-28; H. Karaś, *Badania nad językiem i stylem pisarzy na polonistyce warszawskiej w okresie powojennym*, w: *Zabawy pożyteczne prozą. Z przyjaciółstwa Andrzejowi K. Guzkowi uczynione i Jemu dedykowane*, red. naukowa E. Bem-Wiśniewska, Warszawa 2010, s. 28-52; J. Bobrowski, *Badania nad językiem pisarzy w Polsce po 1989 roku – zarys problematyki*, „Język Polski” 2015, z. 1-2, s. 145-153; A. Kozłowska, *Polskie badania nad językiem pisarzy*, w: *Z polskich studiów slawistycznych. Językoznawstwo. Prace na XVI Międzynarodowy Kongres Slawistów w Belgradzie*, seria 13, t. 2., red. Z. Greń, Poznań 2018, s. 145-154.

- 4 Należą do nich m.in. – częściowo już nieistniejące – placówki leksykograficzne: dwie pracownie *Słownika Języka Adama Mickiewicza* w Instytucie Badań Literackich PAN (toruńska kierowana przez Konrada Górskiego i łódzka – przez Stefana Hrabca), Pracownia Języka Jana Kochanowskiego, działająca w latach w Instytucie Języka Polskiego PAN w Krakowie pod kierunkiem Mariana Kucaty oraz wspomniana już Pracownia Słownika Języka Cypriana Norwida Uniwersytetu Warszawskiego, założona w 1983 roku przez Jadwigę Puzyninę, a od roku 2000 kierowana przez Tomasza Korpysza. Nie wszystkie prace leksykograficzne nad słownictwem pisarzy wiązały się oczywiście z powołaniem poświęconej im placówki – na przykład *Słownik języka Jana Chryzostoma Paska* został przygotowany w Pracowni Historii Języka Polskiego Zakładu Językoznawstwa PAN, zespół pracujący nad słownictwem Stefana Żeromskiego tworzą przedstawiciele różnych instytucji naukowych, a autorzy dyferencjalnego słownika dramatów Stanisława Wyspiańskiego przygotowanego na Uniwersytecie Jagiellońskim to głównie uczniowie Władysława Śliwińskiego.
- 5 Zob. A. Kadyjewska, *Problematyka obrazu świata w badaniach języka pisarza (na przykładzie pism Cypriana Norwida)*, w: *Semantyka tekstu artystycznego*, red. A. Pajdzińska, R. Tokarski, Lublin 2001, s. 321-332; też, *Problemy z idiolektem*, w: *Język pisarzy jako problem lingwistyki*, red. T. Korpysz, A. Kozłowska, Warszawa 2009, s. 111-131; też, *Współczesna polska poezja w badaniach lingwistycznych. Osiągnięcia i postulaty*, w: *Współczesna polszczyzna w badaniach językoznawczych. Od leksyki do języka poezji*, red. P. Zbróg, Kielce 2010, s. 159-171; też, *O stylistycznym zróżnicowaniu idiolektu (na przykładzie tekstów Karola Wojtyły – Jana Pawła II)*, w: *Odmiany stylowe polszczyzny dawniej i dziś*, red. U. Sokółska, Białystok 2011, s. 89-107; też, *Od psalmów słowiańskich do rzymskich medytacji. O stylu artystycznym Karola Wojtyły*, Warszawa 2013, s. 15-48; też, *Miejsce badań nad idiolektem w obrębie językoznawstwa*, „Poznańskie Spotkania Językoznawcze” 2015, t. 30. *Pogranicza językoznawstwa polonistycznego. Prace dedykowane Profesorom Zygmuntowi Zagórskiemu i Karolowi Zierhofferowi dla uczczenia odnowienia doktoratów po pięćdziesięciu latach*, s. 71-83; też, *Polskie badania nad językiem pisarzy*, dz. cyt.; też, *Źródła w badaniach idiolektów*, „Biuletyn Polskiego Towarzystwa Językoznawczego” 2018, z. XXIV, s. 191-203; też, *Idiolekt a czas*, w: *Czasoprzeżenie. Badania interdyscyplinarne*, red. M. Saganiak, A. Kozłowska, D. Sulej, Warszawa 2020, s. 65-69.
- 6 Zob. np. T. Korpysz, *Słowniki języka autorów jako typ opracowań leksykograficznych*, „Poradnik Językowy” 2010, z. 4, s. 51-71.
- 7 Zob. np. T. Korpysz, „*Chrześcijańcin*” w *pismach Cypriana Norwida*, w: *Norwid a chrześcijaństwo*, red. J. Fert, P. Chlebowski, Lublin 2002, s. 371-402

słowotwórstwa⁸ i składni⁹), prace poświęcone zagadnieniom organizacji wypowiedzi i pragmatyki: charakterystyce tropów¹⁰, stylizacjom¹¹, problemom metajęzyka i metatekstu¹², sposobom wyrażania struktury tematyczno-rematycznej¹³, zagadnieniu gatunków¹⁴ i świadomości genologicznej¹⁵, aktów mowy¹⁶, a także ważnym kategoriom łączącym różne poziomy języka i wypowiedzi, takim jak komizm językowy¹⁷. Oryginalnym typem prac są także nasze artykuły o charakterze interpretacyjnym, w których dane i narzędzia (nie tylko) lingwistyczne służą dotarciu do znaczeń zamierzonych przez autora, a niekiedy także do weryfikacji hipotez postawionych przez innych badaczy, najczęściej literaturoznawców¹⁸.

Oczywiście nie wszystkie elementy, które w naszym pojęciu składają się na charakterystykę języka jednostki, wpisały się już do repertuaru rozważanych przez nas problemów. Samo wykroczenie poza tradycyjny schemat „słownik + gramatyka”, próba pozyskania dla opisu języka autora nowych terytoriów, które ujawniają się na drodze refleksji nad językiem ogólnym, wydaje się już jednak pewnym osiągnięciem – tym bardziej, że mamy nadzieję na poszerzenie tej problematyki w przyszłości, a do wspólnej wędrówki i odkrywania kolejnych komponentów idiolektu zaprosiliśmy i zapraszamy także – nie tylko przecież na czas konferencji – badaczy z innych ośrodków, dla których być może ten wspólny namysł okaże się inspiracją do dalszych poszukiwań.

Bibliografia

J. Bobrowski, *Badania nad językiem pisarzy w Polsce po 1989 roku – zarys problematyki*, „Język

-
- 8 Zob. np. T. Korpysz, *O funkcjach zdrobnień z sufiksem „-ik”, -yk” w pismach Cypriana Norwida*, w: *Język pisarzy: problemy słownictwa*, dz. cyt., s. 309-333.
 - 9 Zob. np. A. Kozłowska, *Kilka uwag o archaicznym elementach składniowych w tekstach Cypriana Norwida*, „*Studia Norwidiana*” 2011, t. 29, s. 99-117 [wersja zmieniona przedrukowana w: *Norwid wobec historii*, red. E. Chlebowska, Ł. Niewczas, Lublin 2014, s. 237-256].
 - 10 Zob. np. T. Korpysz, *Definicje poetyckie Norwida*, Lublin 2009.
 - 11 Zob. np. A. Kozłowska, *Język poetycki Karola Wojtyły wobec tradycji romantyków*, w: *Jan Paweł II w trosce o słowo i prawdę*, red. S. Mikołajczak, M. Wrześniewska-Pietrzak, Poznań 2011, s. 293-307.
 - 12 Zob. np. T. Korpysz, *Komizm metajęzykowy i metatekstowy w pismach Cypriana Norwida. Uwagi wstępne*, w: *Język pisarzy: problemy metajęzyka i metatekstu*, dz. cyt., s. 91-106.
 - 13 Zob. np. A. Kozłowska, *Grafia Cypriana Norwida jako sygnał struktury tematyczno-rematycznej wypowiedzenia*, w: *Język pisarzy: środki artystycznego wyrazu*, red. T. Korpysz, A. Kozłowska, Warszawa 2019, s. 101-125.
 - 14 Zob. np. T. Korpysz, J. Puzynina, *„Psalmy” w twórczości Cypriana Norwida*, w: *Księga psalmów. Modlitwa – przekład – inspiracja*, pod red. P. Mitznera, Warszawa 2007, s. 161-175.
 - 15 Zob. np. A. Kozłowska, *Norwid o listach, w: Norwid: listy, listy...*, red. Ł. Niewczas, Lublin 2017, s. 13-22.
 - 16 Zob. np. też, *O jednym Norwidowskim akcie mowy*, w: *„Ojczyzna święta mowo! [...] Wiąże nas twoje słowo” – polszczyzna w perspektywie diachronicznej*, red. A. Strawińska, Białystok 2020.
 - 17 Zob. np. T. Korpysz, *Uwagi o komizmie językowym w listach Cyprian Norwida*, „*Studia Norwidiana*” 2014, t. 32, s. 83-98.
 - 18 Zob. np. T. Korpysz, *Co mówi anioł? Na marginesie „Listu” Cypriana Norwida*, „*Studia Norwidiana*” 2009-2010 [właściwie: 2011], t. 27-28, s. 3-36; A. Kozłowska, *„Ta jedna rzecz”. „Wielkie słowa” Cypriana Norwida – próba interpretacji*, w: *Jedno dzieło – wiele interpretacji. Rozważania nad „Wielkimi słowami” Cypriana Norwida*, red. D. Pniewski, Toruń 2012, s. 23-41.

Polski” 2015, z. 1-2, s. 145-153.

Z. Gosiewska, *Z historii badań nad językiem i stylem autorów (szkic informacyjny)*, „Poradnik Językowy” 1949, z. 4, s. 16-23.

A. Kadyjewska, *Problematyka obrazu świata w badaniach języka pisarza (na przykładzie pism Cypriana Norwida)*, w: *Semantyka tekstu artystycznego*, red. A. Pajdzińska, R. Tokarski, Lublin 2001, s. 321-332.

A. Kadyjewska, T. Korpysz, J. Puzynina, *Chrześcijaństwo w pismach Cypriana Norwida*, Warszawa 2000.

H. Karaś, *Badania nad językiem i stylem pisarzy na polonistyce warszawskiej w okresie powojennym*, w: *Zabawy pożyteczne prozą. Z przyjaźni Andrzejowi K. Guzkowi uczynione i Jemu dedykowane*, red. naukowa E. Bem-Wiśniewska, Warszawa 2010, s. 28-52.

T. Korpysz, „Chrześcijanin” w pismach Cypriana Norwida, w: *Norwid a chrześcijaństwo*, red. J. Fert, P. Chlebowski, Lublin 2002, s. 371-402.

T. Korpysz, *Definicje poetyckie Norwida*, Lublin 2009.

T. Korpysz, *Słowniki języka autorów jako typ opracowań leksykograficznych*, „Poradnik Językowy” 2010, z. 4, s. 51-71.

T. Korpysz, *Co mówi anioł? Na marginesie „Listu” Cypriana Norwida*, „Studia Norwidiana” 2009-2010 [właściwie: 2011], t. 27-28, s. 3-36.

T. Korpysz, *O funkcjach zdrobnień z sufiksem „-ik”, -yk” w pismach Cypriana Norwida*, w: *Język pisarzy: problemy słownictwa*, red. T. Korpysz, A. Kozłowska, Warszawa 2011, s. 309-333.

T. Korpysz, *Uwagi o komizmie językowym w listach Cypriana Norwida*, „Studia Norwidiana 32: 2014, s. 83-98.

T. Korpysz, *Komizm metajęzykowy i metatekstowy w pismach Cypriana Norwida. Uwagi wstępne*, w: *Język pisarzy: problemy metajęzyka i metatektu*, red. T. Korpysz, A. Kozłowska, Warszawa 2015, s. 91-106.

T. Korpysz, J. Puzynina, *Wolność i niewola w pismach Cypriana Norwida*, Warszawa 1998.

T. Korpysz, J. Puzynina, „Psalmy” w twórczości Cypriana Norwida, w: *Księga psalmów. Modlitwa – przekład – inspiracja*, pod red. P. Mitznera, Warszawa 2007, s. 161-175.

A. Kozłowska, *Grafia Cypriana Norwida jako sygnał struktury tematyczno-rematycznej wypowiedzenia*, w: *Język pisarzy: środki artystycznego wyrazu*, red. T. Korpysz, A. Kozłowska, Warszawa 2019, s. 101-125.

A. Kozłowska, *Idiolekt a czas*, w: *Czasoprzestrzeń. Badania interdyscyplinarne*, red. M. Saganiak, A. Kozłowska, D. Sulej, Warszawa 2020, s. 65-69.

A. Kozłowska, *Język poetycki Karola Wojtyły wobec tradycji romantyków*, w: *Jan Paweł II w trosce*

- o słowo i prawdę*, red. S. Mikołajczak, M. Wrześniewska-Pietrzak, Poznań 2011, s. 293-307.
- A. Kozłowska, *Kilka uwag o archaicznych elementach składniowych w tekstach Cypriana Norwida*, „*Studia Norwidiana*” 2011, t. 29, s. 99-117 [wersja zmieniona przedrukowana w: *Norwid wobec historii*, red. E. Chlebowska, Ł. Niewczas, Lublin 2014, s. 237-256].
- A. Kozłowska, *Miejsce badań nad idiolektem w obrębie językoznawstwa*, „*Poznańskie Spotkania Językoznawcze*” 2015, t. 30. *Pogranicza językoznawstwa polonistycznego. Prace dedykowane Profesorom Zygmuntowi Zagórskiemu i Karolowi Zierhofferowi dla uczczenia odnowienia doktoratów po pięćdziesięciu latach*, s. 71-83.
- A. Kozłowska, *Norwid o listach*, w: *Norwid: listy, listy...*, red. Ł. Niewczas, Lublin 2017, s. 13-22.
- A. Kozłowska, *O jednym Norwidowskim akcie mowy*, w: „*Ojczysta święta mowo! [...] Wiąże nas twoje słowo*” – *polszczyzna w perspektywie diachronicznej*, red. A. Strawińska, Białystok 2020.
- A. Kozłowska, *O stylistycznym zróżnicowaniu idiolektu (na przykładzie tekstów Karola Wojtyły – Jana Pawła II)*, w: *Odmiany stylowe polszczyzny dawniej i dziś*, red. U. Sokółska, Białystok 2011, s. 89-107.
- A. Kozłowska, *Od psalmów słowiańskich do rzymskich medytacji. O stylu artystycznym Karola Wojtyły*, Warszawa 2013.
- A. Kozłowska, *Polskie badania nad językiem pisarzy*, w: *Z polskich studiów slawistycznych. Językoznawstwo. Prace na XVI Międzynarodowy Kongres Slawistów w Belgradzie*, seria 13, t. 2., red. Z. Greń, Poznań 2018, s. 145-154.
- A. Kozłowska, *Problemy z idiolektem*, w: *Język pisarzy jako problem lingwistyki*, red. T. Korpysz, A. Kozłowska, Warszawa 2009, s. 111-131.
- A. Kozłowska, „*Ta jedna rzecz*”. „*Wielkie słowa*” Cypriana Norwida – próba interpretacji, w: *Jedno dzieło – wiele interpretacji. Rozważania nad „Wielkimi słowami” Cypriana Norwida*, red. D. Pniewski, Toruń 2012, s. 23-41.
- A. Kozłowska, *Współczesna polska poezja w badaniach lingwistycznych. Osiągnięcia i postulaty*, w: *Współczesna polszczyzna w badaniach językoznawczych. Od leksyki do języka poezji*, red. P. Zbróg, Kielce 2010, s. 159-171.
- A. Kozłowska, *Źródła w badaniach idiolektów*, „*Biuletyn Polskiego Towarzystwa Językoznawczego*” 2018, z. XXIV, s. 191-203.
- E. Sławkowa, *Kierunki badań nad słownictwem pisarzy*, w: *Język pisarzy: problemy słownictwa*, red. T. Korpysz, A. Kozłowska, Warszawa 2011, s. 13-28.
- E. Sławkowa, *O różnych sposobach językoznawczej refleksji nad językiem artystycznym*, w: *Język pisarzy jako problem lingwistyki*, red. T. Korpysz, A. Kozłowska, Warszawa 2009, s. 25-44.